

Cæsar exercitum ducit ad Morinos, et Menapios. Horum bellandi ratio: impetus in Cæsareos fit, qui inde hostes repellunt. Cæsar exercitum in hibernis collocat.

28 **E**odem fere tempore Cæsar, etsi prope exacta jam æstas erat, tamen quod, omni Gallia pacata, Morini, Menapiique supererant, qui in armis essent, neque ad eum umquam legatos de pace misissent; arbitratus id bellum celeriter confici posse, eo exercitum adduxit. Qui longe alia ratione, ac reliqui Galli, 29 bellum agere instituerunt. Nam quod intelligebant, maximas nationes, quæ prælio contendissent, pulsas, superatasque esse; continentesque silvas, ac paludes habebant: eo se, suaque omnia contulerunt. Ad quorum initium silvarum cum pervenisset Cæsar, castraque munire instituisset, neque hostis interim visus esset, dispersis in opere nostris, subito ex omnibus partibus silvæ evolaverunt, et in nosotros impetum fecerunt. Nostri celeriter arma reperiunt, eosque in silvas repulerunt: et, compluribus interfectis, longius impeditioribus locis secuti, paucos ex 29 suis deperdiderunt. Reliquis deinceps diebus Cæsar silvas cædere instituit, et, ne quis inermibus, imprudentibusque militibus ab latere impetus fieri posset, omnem eam materiam, quæ erat cæsa, conversam ad hostem collocabat, et pro vallo ad utrumque latus exstruebat. Incredibili celeritate magno spatio paucis diebus confecto, cum jam pecus, atque extrema impedimenta ab nostris tenerentur, ipsi densiores silvas peterent: ejusmodi tempestates sunt consecutæ, uti opus necessario intermitteretur, et continuatione imbrium, diutius 30 sub

29 *Bellum agere instituerunt.*) Sic membranae, Gronovio teste, Observ. lib. II. cap. 3. quorum et instituerant est. Ab imperitis suppositum erat *gerere caperunt.* De bonitate autem dictionis *bellum agere:* ad Nepotis Hannibalem, cap. 8.

sect. 3. diximus: nam et is hæc formula usus est.

30 *Sub pellibus contineri.*) Sub tentoriis factis ex pellibus: qui mos Romanorum erat. Vide Livium v. 2. Tacit. XIII. 35. XIV. 38. Flor. lib. 22.

pellibus milites contineri non possent. Itaque, vastatis omnibus eorum agris, vicis, ædificiisque incensis, Cæsar exercitum reduxit, et in Aulercis, Lexobiisque, reliquis item civitatibus, quæ proxime 31 bellum fecerant, in hibernis collocavit.

31 *Bellum fecerant.*) Hoc Catil. III. 9. pro Milone, cap. Seneca, epist. cxxv. in Sallustio 23. pro Domo sua, cap. 20. tamquam insolens, notavit: nec Nepos Dione, cap. 4. Livius vero optimi scriptores hæc a. 38. Vide Curas nostras formula erubuerunt. Cicer. in steriores.

C. JULII CÆSARIS COMMENTARIORUM DE BELLO GALLICO LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

Usipetes Germani, et Tencteri Rhenum transeunt. Suevorum mores, et vires. Quid apud eos significet agrorum vacatio. Ubiorum regio, et mores.

Ea, quæ secuta est, hieme, qui fuit annus Cn. Pompejo, M. Crasso Coss. Usipetes Germani, item Tencteri, magna cum multitudine hominum flumen Rhenum transierunt; non longe a mari, quo Rhenus influit. Causa transeundi fuit, quod ab Suevis complures annos exagitati, bello premebantur, et agricultura prohibebantur.

I *Usipetes, et Tencteri.*) Germaniæ populi, qui olim intus habitaverant; unde pulsati a Cattis, ad Rhenum fugerunt. Tacito sunt *Usipii, et Tencteri:* et quia Dio Cassius etiam lib. xxxix. p. 112. *Τέκτιροι*, utique hæc scriptura præferenda videtur illi, quæ in vulgatis Cæsaris libris apparet cum gemina adspiratione *Tencteri.*

“Suevorum gens est longe maxima, et bellicosissima Germanorum omnium. ² Hi centum pagos habere dicuntur, ex quibus quotannis singula millia armatorum, bellandi causa, suis ex finibus educunt. Reliqui domi manent: pro se, atque illis colunt. Hi rursus invicem anno post in armis sunt; illi domi remanent. Sic heque agricultura, neque ratio, atque usus belli intermittitur; sed privati, ac separati agrī apud eos nihil est: neque longius anno remanere uno in loco, incolendi causa, licet: neque multum frumento, sed maximam partem lacte, atque pecore vivunt, multumque sunt in venationibus. Quæ res et cibi genere, et quotidiana exercitatione, et libertate vitæ (quod a pueris nullo officio, aut disciplina assuefacti, nihil omnino contra voluntatem faciant) et vires alit, et immani corporum magnitudine efficit. Atque in eam se consuetudinem adduxerunt, ut locis frigidissimis neque vestitus, præter pelles, habeant quidquam (quarum propter exiguitatem magna est corporis ² pars aperta) et laventur in fluminibus. Mercatoribus est ad eos aditus, magis eo, ut quæ bello ceperint, quibus vendant, habeant, quam quo ullam rem ad se importari desiderent. Quin etiam jumentis, quibus maxime Galli delectantur, quæque impenso parant pretio, Germani importatis non utuntur; sed, quæ sunt apud eos nata, prava, atque deformia, hæc quotidiana exercitatione, summi ut sint laboris, efficiunt. Equestribus præliis sæpe ex equis desiliunt, ac pedibus præliantur, eosque eodem remanere vestigio assuefaciunt; ad quos se celeriter, cum usus poscit, recipiunt. Neque eorum moribus turpius quidquam, aut inertius habetur, quam ephippiis uti. Itaque ad quemvis numerum ephippiatorum equitum, quamvis pauci, adire audent. Vinum ad se omnino importari non sinunt, quod ea re ad laborem ferendum remollescere homines, atque ef- ³ feminari arbitrantur. Publice maximam putant esse

² *Hi centum pagos.*) De pagis dictum ad lib. I. cap. 18. sect. 37. quamquam hi minores, quam Helvetiorum; non tamen parvi, aut exigui: quod ex numero militum, quod singulis annis emittebant, intelligimus.

laudem, quam latissime a suis finibus vacare agros: hæc re significari, magnum numerum civitatum suam vim sustinere non potuisse. Itaque una ex parte a Suevis circiter ³ millia passuum sexcenta agrī vacare dicuntur. ⁴ Ad alteram partem succedunt Ubii, quorum fuit civitas ampla, atque florens, ut est captus Germanorum, et paulo, qui sunt ejusdem generis, etiam cæteris humaniores, propterea quod Rhenum attingunt, multique ad eos mercatores ventitant, et ipsi propter propinquitatem Gallicis sunt moribus assuefacti.,

³ *Millia passuum sexcenta vacare.*) Spatium nimietate suspectum, et tamen Metaphrastes stadiorum numero adæquat. Lipsius, et Hotmanus LX. sive sexaginta: Dionys. Vossius ex MS. centum.

⁴ *Ad alteram partem succedunt Ubii.*) Tum dextra Rheni

ripam colentes, seu *transrhodanus* populus, ut Cæsar paulo post dicit, cap. 8. sect. 16. Germani, nondum Galli, antequam ab Augusto in Galliam transducti sunt, aut sponte transgressi, permittentibus Romanis: ut arcerent, non ut custodirentur. Tacit. *German.* cap. 18.

CAPUT II.

Ubii Suevorum vectigales sunt. Usipetes, et Tencterii, simulato domum reditu, Menapios opprimunt.

Hos cum Suevi, multis sæpe bellis experti propter amplitudinem, gravitatemque civitatis, finibus expellere non potuissent, tamen vectigales sibi fecerunt, ac multo humiliores, infirmioresque reddiderunt. In eadem ⁴ causa fuerunt Usipetes, et Tencteri, quos supra diximus: qui complures annos Suevorum vim sustinuerunt. Ad extremum tamen agris expulsi, et multis locis Germaniæ triennium vagati, ad Rhenum pervenerunt: quas regiones Menapii incolabant, et ad utramque ripam fluminis agros, ædificia, vicosque habebant; sed tantæ multitudinis adventu perterriti, ex his ædificiis, quæ trans flumen habuerant, demigraverunt: et cis Rhenum depositis præsiidiis, Germanos transire prohibebant. Illi, omnia experti, cum neque vi contendere propter inopiam navium, neque clam transire propter custodias Menapiorum possent, reverti se in suas sedes, regio-

nesque simulaverunt, et tridui viam progressi rursus reverterunt, atque omni hoc itinere una nocte equitatu confecto, inscios, inopinantesque Menapios oppresserunt, qui de Germanorum discessu per exploratores certiores facti, sine metu trans Rhenum in suos vicos remigraverant. His interfectis, navibusque eorum occupatis, priusquam ea pars Menapiorum, quæ citra Rhenum erat, certior fieret, flumen transierunt; atque omnibus eorum ædificiis occupatis, reliquam partem hiemis se eorum copiis aluerunt.

5 *S^a eorum copiis aluerunt.*) de supra lib. II. cap. 5. sect. Eorum cibariis, alimentis. Vi-

CAPUT III.

Gallica consuetudo circa viatores. Cæsar ad exercitum profectus intelligit, legatos missos esse ad Germanos.

5 **H**is de rebus Cæsar certior factus, et infirmitatem Gallorum veritus, quod sunt in consiliis capiendis mobiles, et novis plerumque rebus student, nihil his committendum existimavit. "Est autem hoc Gallicæ consuetudinis, ut et viatores etiam invitos consistere cogant, et, quod quisque eorum de quaque re audierit, aut cognoverit, quarant, et mercatores in oppidis vulgus circumstiat, quibus ex regionibus veniant, quasque res ibi cognoverint, pronuntiare cogant. His rumoribus, atque auditionibus permoti, de summis sæpe rebus consilia ineunt: quorum eos e vestigio pœnitere necesse est, cum incertis rumoribus serviant; et plerique ad voluntatem eorum ficta respondeant.," Qua consuetudine cognita, Cæsar, ne graviore bello occurreret, maturius, quam consueverat, ad exercitum proficiscitur. Eo cum venisset, ea, quæ fieri suspicatus erat, facta cognovit, missas legationes a nonnullis civitatibus ad Germanos; invitatosque eos, uti ab Rheno discederent: omniaque, quæ postulassent, ab se fore parata. Qua spe adducti Germani latius jam vagabantur, et in fines Eburonum,

et 6 Condusorum, qui sunt Trevirorum clientes, pervernerant.

6 *Condusorum, qui sunt Trevirorum clientes.*) Non item Eburones sub Treveris erant, libera civitas, quamlibet ignobilis, et exigua, lib. 5. cap. 21. sed soli hoc loco Condusi dicuntur clientes, quod contra Ottelium Cluverius Germ. A. lib. II. 13. demonstravit. Nec vero Condusorum sedes definiri potest, nec nomen post Cæsar's tempora memorabile, ut videantur cum Tungris coaluisse.

CAPUT IV.

Cæsar constituit bellum cum Germanis gerere, ad quos habito delectu contendit. Germanorum legati ad Cæsarem, et eorum oratio; responsa Cæsaris, et legatorum petitio.

Pincipibus Galliæ evocatis, Cæsar ea, quæ cognoverat, dissimulanda sibi existimavit: eorumque primis permulsis, et confirmatis, equitatuque imperato, bellum cum Germanis gerere constituit. Re frumentaria comparata, equitibusque delectis, iter in ea loca facere cœpit, quibus in locis Germanos esse audiebat. A quibus cum paucorum dierum iter abesset, legati ab iis venerunt, quorum hæc fuit oratio: "Germanos neque priores populo Romano bellum inferre; neque tamen recusare, si lacesantur, quin armis contendant: quod Germanorum consuetudo hæc sit a majoribus tradita, quicumque bellum inferant, resistere, neque deprecari: hoc tamen dicere, venisse invitos, ejectos domo. Si suam gratiam Romani velint, posse eis utiles esse amicos: vel sibi agros attribuant, vel patiantur eos tenere, quos armis possederint. Sese unis Suevis concedere, quibus ne Dii quidem immortales pares esse possint: reliquum quidem in terris esse neminem, quem non superare possint.," Ad hæc Cæsar, quod visum est, respondit. 8 Sed exitus fuit orationis: "Sibi nullam cum his amicitiam esse posse, si in Gallia remanerent: neque verum esse, qui suos fines tueri non potuerint, alienos occupare: neque ullos in Gallia vacare agros, qui dari tantæ præsertim multitudini sine injuria possint: sed licere, si velint, in Ubiorum finibus considerare, quorum sint legati

apud se, et de Suevorum injuriis querantur, et a se auxilium petant: hoc se ab Ubiis impetraturum. Legati hæc se ad suos relatores dixerunt: et, re deliberata, post diem tertium ad Cæsarem reversuros: interea, ne propius se castra moveret, petierunt. Ne id quidem Cæsaris ab se impetrari posse dixit: cognoverat enim, magnam partem equitatus ab iis aliquot diebus ante prædandi, frumentandique causa, ad Ambivaritos trans Mosam missam. Hos expectari equites, atque ejus rei causa moram interponi arbitrabatur.

7 Ad Ambivaritos.) Ignotis Eduorum clientibus, lib. plane, neque aibi memoratos. VII. cap. 27. sect. 75. Alii tamen sunt ab Ambivare-

CAPUT V.

Origo, et cursus Mosæ, et Rheni. Legati ad Cæsarem redeunt, eorumque petitiones frustraneæ.

10 "Mosa profluit ex monte Vogeso, qui est in finibus Lingonum, et parte quadam Rheni recepta, quæ appellatur Valis, insulam efficit Batavorum: neque longius ab eo millibus passuum lxxx. in Oceanum influit. Rhenus autem oritur ex Lepontiis, qui Alpes incolunt, et longo spatium per fines Nantuatum, Helvetiorum, Sequanorum,

8 Ex Vogeso monte, in finibus Lingonum.) Nota ex tabulis nomina. Mons inter Burgundiam, Lotharingiam, et Alsatiam procurrit: populi caput hodie Langres.

9 Quæ appellatur Valis.) Libri veteres habent *Vacalos*, etiam Græcus Βάκαλος, vetustiores, Glareano teste, *Walis*, Germanica litera, qua quis usum Cæsarem credit, abhorrente ab ore Romano? Credo *Valis*, vel *Valor* scripsisset: *Vacalos* autem ortum ex Taciti *Vabalis*, c. ad b, ut sæpe lebant barbaris temporibus, a librariis adjecta, et rursus deinde subalta adspiratione. Recentiores e-

ditiones habent *Walis*.

10 Nantuatum.) Alii hi a Nantuatis inter Varagos, et Allobrogas sitis, lib. III. ineunte, et cap. 4. sect. 6. adeo, ut quidam dubitent de nomine, ac *Ratos* putent intelligi, nusquam a Cæsare memoratos, quos vero longo tractus Rhenus in Grisonibus stringit.

11 *Mediomatricorum*.) At hi ad Mosellam sunt, eorumque caput Divodurum, nunc Metis, seu Metz. Hos Cæsaris, eumque secutus Strabo ad Rhenum perducunt, de quo dubitant Valisius in *Rhenum*: nisi Tribocorum, id est, Alsatorum partem simul tenuerunt.

Mediomatricorum, Tribocorum, Trevirorum citatus fertur: et, ubi Oceano appropinquavit, in plures diffuit partes, multis, ingentibusque insulis effectis, quarum pars magna a feris, barbarisque nationibus incolitur: ex quibus sunt, qui piscibus, atque ovis avium vivere existimantur: multisque capitibus in Oceanum influit. Cæsaris cum ab hoste non amplius passuum XII. millibus abesset, ut erat constitutum, ad eum legati revertuntur: qui in itinere congressi, magnopere, ne longius progrediretur, orabant. Cum id non impetrassent, precebat, uti ad eos equites, qui agmen antecessissent, præmitteret, eosque pugna prohiberet, sibi que uti potestatem faceret in Ubiis legatos mittendi: quorum si principes, ac senatus sibi jurejurando fidem fecissent, ea conditione, quæ a Cæsare ferretur, se usuros ostendebant: ad has res conficiendas sibi tridui spatium daret. Hæc omnia Cæsaris eodem illo pertinere arbitrabatur, ut, tridui mora interposita, equites eorum, qui abessent, reverterentur: tamen sese non longius millibus passuum IV. aquationis causa processurum eo die dixit: huc postero die quam frequentissimi convenirent, ut de eorum postulatis cognosceret.

12 *Multis capitibus in Oceanum*.) Multis ostiis, ἐκβαλαῖς, illis appelletur. Græcus interpretatur, et singulari notione, cum bene πολλοῖς ῥομαῖσι.

CAPUT VI.

Cæsaris mandata ad præfectos. Ab hostibus impetus factus: horum fuga: occisorum numerus: Cæsaris sententia de legatis, et conditionibus.

Interim ad præfectos, qui cum omni equitatu antecesserant, mittit, qui nuntiarent, ne hostes prælio lacerarent; et si ipsi lacerarentur, sustinerent, quoad ipse cum exercitu proprius accessisset. At hostes, ubi primum nostros equites conspexerunt, quorum erat v. millium numerus, cum ipsi non amplius octingentos equites haberent, quod ii, qui frumentandi causa ierant

trans Mosam, nondum redierant: nihil nostris timentibus, quod legati eorum paulo ante a Cæsare discesserant, atque is dies induciis erat ab iis petitus, imperu facto, celeriter nostros perturbaverunt: rursus, resistentibus nostris consuetudine sua, ad pedes desilierunt, suffossisque equis, compluribusque nostris dejectis, reliquos in fugam coniecerunt, atque ita perterritos egerunt, ut non prius fuga desisterent, quam in conspectum agminis nostri venissent. In eo prælio ex equitibus nostris interficiuntur *iv. et lxx.* in his vir fortissimus *Piso Aquitanus*, amplissimo genere natus, cujus avus in civitate sua regnum obtinuerat, amicus ab senatu nostro appellatus. Hic, cum fratri intercluso ab hostibus auxiliium ferret, illum periculo eripuit; ipse, equo vulnerato dejectus, quoad potuit, fortissime restitit. Cum circumventus, multis vulneribus acceptis, cecidisset; atque id frater, qui jam prælio excesserat, procul animadvertisset, incitato equo, sese hostibus obtulit, atque interfectus est. Hoc facto prælio, Cæsar neque jam sibi legatos audiendos, neque conditiones accipiendas arbitratur ab iis, qui, per dolum atque insidias petita pace, ultro bellum intulissent: expectare vero dum hostium copiæ augerentur, equitatusque reverteretur, summæ dementiæ esse judicabat: et cognita Gallorum infirmitate, quantum jam apud eos hostes uno prælio auctoritatis essent consecuti, sentiebant: quibus ad consilia capienda nihil spatii dandum existimabat.

CAPUT VII.

Germanorum adventus in castra Cæsaris, cujus jussu retinentur. Impetus fit in hostium castra, et prælium committitur. Germani, rebus desperatis, se in flumen præcipitant: Cæsar libertatē concedit iis, quos in castris retinuerat.

His constitutis rebus, et consilio cum legatis, et quaestore communicato, ne quem diem pugnae prætermitteret, opportunissima res accidit, quod postridie ejus diei mane eadem et perfidia, et simulatione

usi Germani frequenter omnibus principibus, majoribusque natu adhibitis, ad eum in castra venerunt; simul, ut dicebatur, sui purgandi causa, quod contra, atque esset dictum, et ipsi petissent, prælium pridie commisissent; simul, ut si quid possent, de induciis fallendo impetrarent. Quos sibi Cæsar oblatos gavisus retineri jussit: ipse omnes copias castris eduxit: equitatum, quod recenti prælio perterritum esse existimabat, agmen subsequi jussit. Acie triplici instructa, et *14* celeriter *xii. millium* itinere confecto, prius ad hostium castra pervenit, quam, quid ageretur, Germani sentire possent. Qui omnibus rebus subito perterriti, et celeritate adventus nostri, et discessu suorum, neque consilii habendi, neque arma capiendi spatio dato, perturbabantur; ut copiasne adversus hostem educere, an castra defendere, an fuga salutem petere, præstaret. Quorum timor cum fremitu, et concursu significaretur, milites nostri, pristini diei perfidia incitati, in castra irruperunt: quo in loco qui celeriter arma capere potuerunt, paulisper nostris resisterunt; atque inter cæcos, impedimenta que prælium commiserunt. At reliqua multitudo puerorum, mulierumque (nam cum omnibus suis domo excesserant, Rhenumque transierant) passim fugere cœpit: ad quos consecutandos Cæsar equitatum misit. Germani, post tergum clamore audito, *15* cum suos interfici viderent, armis abjectis, signisque militaribus relictis, se ex castris ejecerunt: et cum *13* ad confluentem Mosæ, et Rheni pervenissent, reliqua fuga desperata, magno numero interfecto, reliqui se in flumen præcipitaverunt; atque ibi timore, lassitudine, et vi fluminis oppressi, perierunt. Nostri ad unum omnes incolumes, perpaucis vulneratis, ex tanti belli timore, cum hostium numerus capitum *cdxxx.*

13 Ad confluentem Mosæ, et Rheni. quem Joann. Isaacus Poutanus Grecus, *ἔνθα συμμιγνύται ὁ Μοσῆς τῷ ῥῆνῷ.* Cluverius *G. A. lib. II. 14.* contendit inter Mosam, et Rhenum usque ad concursum illorum, quo fugam impediatur.

millium fuisset, se in castra receperunt. Cæsar iis, quos in castris retinuerat, discedendi potestatem fecit. Illi supplicia, cruciatusque Gallorum veriti, quorum agros vexaverant, remanere se apud eum velle dixerunt. Iis Cæsar libertatem concessit.

CAPUT VIII.

Cæsar Rhenum transire statuit; hujusce rei causa Cæsar nuntii ad hostes missi; Ubii auxilium a Cæsare petunt.

10 Germanico bello confecto, multis de causis Cæsar statuit sibi Rhenum esse transeundum: quarum illa fuit justissima, quod, cum videret Germanos tam facile impelli, ut in Galliam venirent, suis quoque rebus eos timere voluit, cum intelligerent, et posse, et audere populi Romani exercitum Rhenum transire. Accessit etiam, quod illa pars equitatus Usipetum, et Tencterorum, quam supra commemoravi, prædandi, frumentandique causa Mosam transisse, neque prælio interfuisse, post fugam suorum se trans Rhenum in fines Sicanbrorum receperat, seque cum iis conjunxerat. Ad quos cum Cæsar nuntios misisset, qui postularent, eos, qui sibi, Galliæque bellum intulissent, uti sibi dederent, responderunt: "Populi Rom. imperium Rhenum finire: si, se invito, Germanos in Galliam transire non æquum existimaret; cur sui quidquam esse imperii, aut potestatis trans Rhenum postularet?" Ubii autem, qui uni¹⁵ ex transrhenanis ad Cæsarem legatos miserant, amicitiam fecerant, obsides dederant, magnopere orabant, "ut sibi auxilium ferret, quod graviter ab Suevis premerentur; vel, si id facere occupationibus Reip. prohiberetur, exercitum modo Rhenum transportaret: id sibi ad auxilium,

¹⁴ In fines Sicanbrorum.) Sicanbri, sive Sigambri eadem fere regiones tenuerunt, supra Lupiam usque Allisonem, et in meridiem usque ad Cattorum fines: quas postea his transductis in Galliam, Usipe-

tes, et Tencteri possederunt.

¹⁵ Ex transrhenanis.) Tunc temporibus enim Germani erant, antequam ex dextra ripa Rheni in sinistram, sive Galliam migrarent. Vide supra ad cap. I. sect. 3. dicta.

spemque reliqui temporis satis futurum: tantum esse nomen apud eos, atque opinionem exercitus Romani, Ariovisto pulso, et hoc novissimo prælio facto, ut etiam ad ultimas Germanorum nationes opinione, et amicitia populi Romani tuti esse possent: navium magnam copiam ad transportandum exercitum pollicebantur.,

CAPUT IX.

Ratio, juxta quam pons est fabricatus, ut exercitus transduceretur.

Cæsar his de causis, quas commemoravi, Rhenum 17 transire decreverat: sed navibus transire neque satis tutum esse arbitrabatur, neque suæ, neque populi Romani dignitatis esse statuebat. Itaque etsi summa difficultas faciendi potius proponebatur propter latitudinem, rapiditatem, altitudinemque fluminis; tamen id sibi contendendum, aut aliter non transducendum exercitum existimabat. Rationem igitur pontis hanc instituit. "Tigna bina sexquipedalia paulum ab imo præacuta, dimensa ad altitudinem fluminis, intervallo pedum duorum inter se jungebat; hæc cum machinationibus immissa in flumine defixerat, fistucisque adegerat, non publicæ modo directa ad perpendicularum, sed prona, ac fastigiata, ut secundum naturam fluminis procumberet: his item contraria duo ad eundem modum juncta, intervallo pedum quadragenum ab inferiore parte contra vim, atque impetum fluminis conversa statuebat: hæc utraque bipedalibus trabibus immissis, quantum eorum tignorum junctura distabat, binis utrinque fibulis ab externa parte distinebantur: quibus disclusis, atque in contrariam partem revinctis, tanta erat operis firmitudo, atque ea rerum natura, ut, quo major vis aquæ se incitavisset, hoc arctius illigata tenerentur. Hæc directa materia injecta contexebantur, ac longuriis, cratibusque consternebantur: ac nihilo secius publicæ ad inferiorem partem fluminis obliquæ adigebantur; quæ, ¹⁶ pro arie-

¹⁶ Pro ariete subjectæ.) Pro Græcus hoc loco κριῶν munimento, ac defensione. Et nit.

te subjectæ, et cum omni opere conjunctæ, vim fluminis exciperent, et aliæ item supra pontem mediocri spatium: ut, si arborum trunci, sive naves, dejiciendi operis causa, essent a barbaris missæ, his defensoribus earum rerum vis minueretur, neu ponti nocerent.

CAPUT X.

Exercitu transducto, Cæsar in fines Sicambrorum contendit, ad quem plures legati veniunt: cum Sicambri se in silvas absconderent, Cæsar in fines Ubiorum se recipit, qui ei quædam detegunt.

Pons rescinditur.

- 18 Diebus decem, quibus materia cœpta erat comportari, omni opere effecto, exercitus transducitur. Cæsar, ad utramque partem pontis firmo præsidio relicto, in fines Sicambrorum contendit. Interim a compluribus civitatibus ad eum legati veniunt, quibus pacem, atque amicitiam petentibus, liberaliter respondet, obsidesque ad se adduci jubet. Sicambri ex eo tempore, quo pons institui cœptus est, fuga comparata, hortantibus iis, quos ex Tencteris, atque Usipetibus apud se habebant, finibus suis excesserant, suaque omnia exportaverant, seque in solitudinem, ac silvas abdiderant. Cæsar paucos dies in eorum finibus moratus, omnibus vicis, ædificiisque incensis, frumentisque succisis, se 17 in fines Ubiorum recepit; atque his auxilium suum pollicitus, si a Suevis premerentur, hæc ab iis cognovit: Suevos, postquam per exploratores pontem feri comperissent, more suo consilio habito, nuntios in omnes partes dimisisse, uti de oppidis demigrarent, liberos, uxores, suaque omnia in silvis deponerent, utque omnes, qui arma ferre possent, unum in locum convenirent: hunc esse delectum medium fere regionum earum, quas Suevi obtinerent: ibi Romanorum adventum exspectare, atque ibi decertare constituis-

17 *In fines Ubiorum se recepit.* Quia Ubiorum precibus est transitus in Germaniam factus, cap. 9. sect. 16. et nunc a Sicambri in Ubios revertitur:

pontem ipsum ad Ubios pertinuisset non dubitatur, sed quo loco, et parte, definiri non potest, tacente historia.

se. Quod ubi Cæsar comperit, omnibus his rebus confectis, quarum rerum causa exercitum transducere constituerat, ut Germanis metum injiceret, ut Sicambros ulcisceretur, ut Ubios obsidione liberaret, diebus omnino octodecim trans Rhenum consumptis, satis et ad laudem, et ad utilitatem profectum arbitratus, se in Galliam recepit, pontemque rescidit.

CAPUT XI.

Cæsar in Britanniam proficisci contendit; prius tamen eo mittit C. Volusenum cum mandatis. Plurium insularum legati ad Cæsarem: hujus mandata ad Comium. Voluseni reditus ad Cæsarem.

Exigua parte æstatis reliqua, Cæsar, etsi in his 20 locis, quod omnis Gallia ad Septemtrionem vergit, maturæ sunt hiemēs, tamen in Britanniam proficisci contendit: quod, omnibus fere Gallicis bellis, hostibus nostris inde subministrata auxilia intelligebat: et, si tempus anni ad bellum gerendum deficeret, tamen magno sibi usui fore arbitratur, 18 si modo insulam adisset, et genus hominum perspexisset, loca, portus, aditus cognovisset, quæ omnia fere Gallis erant incognita: neque enim temere præter mercatores adit ad illos quisquam; neque iis ipsis quidquam, præter oram maritimam, atque eas regiones, quæ sunt contra Galliam, notum est. Itaque, convocatis ad se undique mercatoribus, neque quanta esset insulæ magnitudo, neque quæ, aut quantæ nationes incoherent, neque quem usum belli haberent, aut quibus institutis uterentur, neque qui essent ad majorum navium multitudinem idonei portus, reperire poterat. Ad hæc 21 cognoscenda, priusquam periculum faceret, idoneum esse arbitratus C. Volusenum, cum navi longa præ-

18 *Si modo insulam adisset.* Cæsar Britanniam constanter vocat insulam: fama magis, quam certa inductus ratione. Dubitatum postea, donec Julius Agri-

cola sub Tito primus circumnavigavit: quod ex Dione Xiphilinus, et Tacitus *Agri. cap. 10.* referunt.

mittit. ¹⁹ Huic mandat, ut exploratis omnibus rebus, ad se quamprimum revertatur. Ipse cum omnibus copiis in Morinos proficiscitur: quod inde erat brevissimus in Britanniam trajectus. Huc naves undique ex finitimis regionibus, et quam superiore ætate ad Veneticum bellum fecerat classem, jubet convenire. Interim, consilio ejus cognito, et per mercatores perlato ad Britannos, a compluribus ejus insulæ civitatibus ad eum legati veniunt, qui polliceantur obsides dare, atque imperio populi Romani obtemperare. Quibus auditis, liberaliter pollicitus, hortatusque, ut in ea sententia permanerent, eos domum remittit: et cum his una ²⁰ Comium, quem ipse, Attrebatibus superatis, regem ibi constituerat, cujus virtutem, et consilium probabat, et quem sibi fidelem arbitrabatur, cujusque auctoritas in his regionibus magna habebatur, mittit. Huic imperat, quas possit, adeat civitates; horteturque, ut populi Romani fidem sequantur; seque celeriter eo venturum nuntiet. Volusenus, perspectis regionibus, quantum ei facultatis dari potuit, qui navi egredi, ac se barbaris committere non auderet, quinto die ad Cæsarem revertitur; quæque ibi perspexisset, renuntiat.

¹⁹ Huic mandat, ut exploratis omnibus rebus.) Hæsitat in his Goduinus, quod Suetonius cap. 8. dicat, Cæsarem per se explorasse post navigationem Voluseni. At per se non legato Voluseno, sed incerta fama, ac mercatorum relatione. Quæ enim imperator per duces suos explorat, ipse explorasse dicitur. Idem Julii Celsi excerptori respondit D. Vossius.

²⁰ Comium, quem... regem ibi constituerat.) In Thesaurio Brandeburgico (p. 305.) extat nummus, in cujus una facie circa equum COMMIOS: in altera capiti Galeato GERMAN adscriptum est: quem nobilissim. vir. L. Beger ad hunc Comium Attrebatem refert. Dio certe lib. xl. scripsit Κομῖος: etiam libri quidam Latini.

CAPUT XII.

Cæsar Morinorum excipit excusationem, eosque in fidem recipit. In Britanniam transmissurus, naves parat.

²¹ Dum in his locis Cæsar navium parandarum causa moratur, ex magna parte Morinorum ad eum

legati venerunt; qui se de superioris temporis consilio excusaret, quod homines barbari, et nostræ consuetudinis imperiti, bellum populo Romano fecissent; seque ea, quæ imperasset, facturos pollicerentur. Hoc sibi satis opportune Cæsar accidisse arbitratus, quod neque post tergum hostem relinquere volebat, neque belli gerendi propter anni tempus facultatem habebat, neque has tantularum rerum occupationes sibi Britannix anteponendas judicabat; magnum his numerum obsidum imperat. Quibus adductis, eos in fidem recipit. Navibus circiter LXXX. onerariis coactis, contractisque, quot satis esse ad duas legiones transportandas existimabat, quidquid prætere navium longarum habebat, quæstori, legatis, præfectisque distribuit. Huc accedebant XVIII. onerariæ naves, quæ ex eo loco millibus passuum VIII. vento tenebantur, quominus in eundem portum pervenire possent. Has equitibus distribuit; reliquum exercitum Q. Titurio Sabino, et L. Aurunculejo Cottæ legatis in Menapios, atque in eos pagos Morinorum, ab quibus ad eum legati non venerant, deducendum dedit. ²² P. Sulpicium Rufum legatum cum eo præsidio, quod satis esse arbitrabatur, portum tenere jussit.

²¹ P. Sulpicium Rufum.) tere navem habet cum inscriptione. ΠΟΤΒ. ΣΟΤΑΠΙΚΙΟΣ Cæsaris refert, qui averso la- POTΦ.

CAPUT XIII.

Cæsar naves solvit, et Britanniam attingit, ubi hostium copias reperit. Tribunis et Legatis mandata dat. Hostes Cæsareos navibus egredi prohibent.

His constitutis rebus, nactus idoneam ad navigandum tempestatem, ²² tertia fere vigilia solvit equi-

²² Tertia vigilia solvit.) Ex trajectu in Britanniam loqui, ex portu Itio, ut Strabo adnotavit, tempore, et hora in Notitia lib. iv. p. 278. quem de primo Orbis Antiq. probavimus.

equitesque ²³ in ulteriorem portum progredi, et naves conscendere, ac se sequi jussit: ab quibus cum id paullo tardius esset administratum, ipse hora circiter diei quarta cum primis navibus Britanniam attigit: atque ibi in omnibus collibus expositas hostium copias armatas conspexit. Cujus loci hæc erat natura: adeo montibus angustis mare continebatur, ut ex locis superioribus in litus telum adjici posset. Hunc ad egrediendum nequaquam idoneum arbitratus locum, dum reliquæ naves eo convenirent, ad horam nonam in anchoris expectavit. Interim legatis, tribunisque militum convocatis, et quæ ex Voluseo cognovisset, et quæ fieri vellet, ostendit; monuitque (ut rei militaris ratio, maximeque ut res maritimæ postularent) ut quam celerem, atque instabilem motum haberent, ad nutum, et ad tempus omnes res ab iis administrarentur. His dimissis, et ventum, et æstum uno tempore nactus secundum, dato signo, et sublatis anchoris, circiter millia passuum VIII. ab eo loco progressus, aperto, ac plano litore naves constituit. At barbari consilio Romanorum cognito, præmisso equitatu, et ²⁴ essedariis, quo plerumque genere in præliis uti consueverunt, reliquis copiis subsecuti, nostros navibus egredi prohibebant.

²³ In ulteriorem portum.) Qui post paullo, c. 16. sect. 28. superior vocatur, in ortum, et ad dexteram ab Itio recedens: cui opponitur inferior, ab Itio recedens in occasum, eodem loco. Ita enim plagæ discernuntur in hoc litore. Lege id. c. quo et superior portus memoratur, et inferior pars insulæ, quæ est pro-

pius solis occasum.

²⁴ Essedarii.) Qui ex esse-
diis, id est, militaribus curribus pugnabant. Ipse post interpret est, c. 53. ubi omnia accuratius descripsit. Belgæ feruntur auctores, si Servio credimus ad illud Georgic. III. vers. 204.

Belgica vel molli melius feret
essedæ collo.

CAPUT XIV.

Cum magna difficultas milites implicatos teneret, Cæsar, ut expeditiores milites essent, quædam mandata dat: acris pugna, et ordinum perturbatio cooritur. Datis a Cæsare aliis mandatis, impetus in hostes fit, et ii fugantur.

Erat ob has causas summa difficultas, quod naves

propter magnitudinem nisi in alto constitui non poterant. Militibus autem, ignotis locis, impeditis manibus, magno, et gravi onere armorum pressis, simul et de navibus desiliendum, et in fluctibus consistendum, et cum hostibus erat pugnandum; cum illi aut ex arido, aut paululum in aquam progressi, omnibus membris expediti, notissimis locis, audacter tela conjicerent, et equos insuefactos incitarent. Quibus rebus nostri perterriti, atque hujus omnino generis pugne imperiti, non omnes eadem alacritate, ac studio, quo in pedestribus uti præliis consueverant, utebantur. Quod ubi Cæsar animadvertit, naves longas, ²⁵ quarum et species erat barbaris inusitator, et motus ad usum expeditior, paululum removeri ab onerariis navibus, et remis incitari, et ad latus apertum hostium constitui, atque inde fundis, tormentis, sagittis hostes propelli, ac submoveri jussit: quæ res magno usui nostris fuit: nam et navium figura, et remorum motu, et inusitato genere tormentorum perniti barbari, constiterunt, ac paulum modo pedem retulerunt. At, nostris militibus cunctantibus, maxime propter altitudinem maris, qui x. legionis aquilam ferebat, contestatus deos, ut ea res legioni feliciter eveniret: "Desilite, inquit, milites, nisi vultis aquilam hostibus prodere: ego certe meum Reip. atque imperatori officium præstitero.", Hoc cum magna voce dixisset, se ex navi projecit, atque in hostes aquilam ferre cœpit. Tum nostri cohortati inter se, ne tantum dedecus admitteretur, universi ex navi desilierunt. Hos item alii ex proximis navibus cum conspexissent, subsecuti, hostibus appropinquarunt. Pugnatum est ab utrisque acriter. ²⁶ Nostri tamen, quod neque ordines servare, neque firmiter insistere, neque signa subsequi poterant, atque alius alia ex navi, quibuscumque signis occurrerat, se aggregabat, magnopere perturbabantur. Hostes vero, notis omnibus vadis, ubi ex litore aliquos singulares ex navi egredientes conspexerant, incitatis equis impeditos adoriebantur. Plures paucos circumsistebant; alii ab latere aperto in universos tela conjiciebant. Quod cum animadvertisset Cæsar, scaphas longarum navium, item speculatoria navigia militibus compleri jussit: et, quos laborantes conspexerat, iis subsidia submittebat. Nostri, simul

atque in arido constiterunt, suis omnibus consecutis, in hostes impetum fecerunt, atque eos in fugam dederunt, neque longius prosequi potuerunt, quot equites cursum tenere, atque insulam capere non potuerunt. Hoc unum ad pristinam fortunam Cæsari defuit.

CAPUT XV.

Hostium legati de pace missi ad Cæsarem, cui obsides dantur.

27 **H**ostes prælio superati, simul atque se ex fuga receperunt, statim ad Cæsarem legatos de pace miserunt: obsides daturos, quæque imperasset, sese facturos, polliciti sunt: una cum his legatis Comius Attrebas venit, quem supra demonstraveram a Cæsare in Britanniam præmissum. Hunc illi e navi egressum, cum ad eos imperatoris mandata perferret, comprehenderant, atque in vincula coniecerant. Tunc, facto prælio, remiserunt; et in petenda pace ejus rei culpam in multitudinem contulerunt, et, propter imprudentiam, ut ignosceretur, petiverunt. Cæsar questus, quod, cum ultro in continentem legatis missis pacem a se petissent, bellum sine causa intulissent, ignoscere imprudentiæ dixit, obsidesque imperavit: quorum illi partem statim dederunt, partem ex longinquiore locis accersitam paucis diebus sese daturos dixerunt. Interea suos remigrare in agros jusserunt: principesque undique convenere, et se, civitatesque suas Cæsari commendarunt.

CAPUT XVI.

Aliquot Cæsareæ naves subita tempestate coorta agitantur: quæ res exercitum universum perturbat.

28 **H**is rebus pace firmata, post diem quartum, quam est in Britanniam ventum, naves xviii. 25 de quibus su-

25 De quibus supra.) Cap. 14. sect. 25.

pra demonstratum est, quæ equites sustulerant, 26 ex superiore portu leni vento solverunt; quæ cum appropinquarent Britannæ, et ex castris viderentur, tanta tempestas subito coorta est, ut nulla earum cursum tenere posset; sed aliæ eodem, unde erant profectæ, referrentur, aliæ ad inferiorem partem insulæ, quæ est propius Solis occasum, magno sui cum periculo 27 dejicerentur; quæ tamen, anchoris jactis, cum fluctibus complerentur, necessario adversa nocte in altum provectæ, continentem petiverunt. Eadem nocte accidit, ut esset Luna plena, 29 quæ maritimos æstus maximos in Oceano efficere consuevit, nostrisque id erat incognitum. Ita uno tempore, et longas naves, quibus Cæsar exercitum transportandum curaverat, quasque in aridum subduxerat, æstus complebat, et onerarias, quæ ad anchoras erant deligatæ, tempestas afflictabat. Neque ulla nostris facultas aut administrandi, aut auxiliandi dabatur. Compluribus navibus fractis, reliquæ cum essent, funibus, anchoris, reliquisque armamenti amissis, ad navigandum inutiles; magna, id quod necesse erat accidere, totius exercitus perturbatio facta est. Neque enim naves erant aliæ, quibus reportari possent; et omnia deerant, quæ ad reficiendas eas usui sunt, et, quod omnibus constabat, hiemem in Gallia oporteret, frumentum his in locis in hiemem provisum non erat.

26 Ex superiori portu.) Visu tuate librorum: ut frustra Clacconius rejicerentur maluerit.

27 Dejicerentur.) Bene, ac proprie de loco inferiore, con-

CAPUT XVII.

Britanniæ Principes, colloquio inter se habito suos clam ex castris deducunt: Cæsar necessaria comparat, in cujus milites impetus ad hostibus fit.

Quibus rebus cognitis, principes Britannæ, qui post prælium ad ea, quæ jusserat Cæsar, facienda convenerant, Inter se colloqui, cum et equites, et naves, et frumentum Romanis deesse intelligerent, et paucitatem militum ex

castrorum exiguitate cognoscerent; quæ hoc erant etiam angustiora, quod sine impedimentis Cæsar legiones transportaverat: optimum factu esse duxerunt, rebellione facta, frumento, commeatuque nostros prohibere, et rem in hiemem producere: quod his superatis, aut reditu interclusis, neminem postea belli inferendi causa, in Britanniam transiturum confidebant. Itaque, rursus conjuratione facta, paulatim ex castris discedere, ac suos clam ex agris deducere cæperunt. At Cæsar, etsi nondum eorum consilia cognoverat; tamen, et ex eventu navium suarum, et ex eo, quod obsides dare intermiserant, fore id, quod accidit, suspicabatur. Itaque ad omnes casus subsidia comparabat: nam et frumentum ex agris in castra quotidie conferebat; et quæ gravissime afflictæ erant naves, earum materia, atque aere ad reliquas reficiendas utebatur; et quæ ad eas res erant usui, ex continenti comportare jubebat. Itaque, cum id summo studio a militibus administraretur, XII. navibus amissis, reliquis ut navigari commode posset, effecit. Dum ea geruntur, legione, ex consuetudine, una frumentatum missa, quæ appellabatur VII. neque ulla ad id tempus belli suspicione interposita, cum pars hominum in agris remaneret, pars etiam in castra ventitaret, II, qui pro portis castrorum in statione erant, Cæsari renuntiaverunt, pulverem majorem, quam consuetudo ferret, in ea parte videri, quam in partem legio iter fecisset. Cæsar id, quod erat, suspicatus, aliquid novi a barbaris initum consilii, cohortes, quæ in stationibus erant, secum in eam partem proficisci, duas in stationem succedere, reliquas armari, et confestim se subsequi jussit. Cum paulo longius a castris processisset, suos ab hostibus premi, atque ægre sustinere, et conferta legione²⁸ ex omnibus partibus tela conjici animadvertit. Nam quod omnino ex reliquis partibus demesso frumento, una pars erat reliqua, suspicati hostes huc nostros esse venturos, noctu in silvis delituerant. Tum dispersos, depositis armis, in metendo occupatos subito adorti, paucis interfectis, reli-

²⁸ Ex omnibus partibus tela και βαρβάρους εις τὸ τάγμα conjici. A barbaris in confertam legionem. Græcus τοῦ θρασέως ἀφίεναι.

quos incertis ordinibus perturbaverant, simul equitatu, atque essedis circumdederant. "Genus hoc est ex essedis pugnae: primo per omnes partes perequitant, et tela conjiciunt, atque ipso terrore equorum, et strepitu rotarum, ordines plerumque perturbant; et cum se inter equitum turmas insinuavere, ex essedis desiliunt, et pedibus præliantur. Aurigæ interim paulum e prælio excedunt; atque ita se collocant, ut, si illi a multitudine hostium premantur, expeditum ad suos receptum habeant. Ita mobilitatem equitum, stabilitatem peditum in præliis præstant, ac tantum usu quotidiano, et exercitatione efficiunt, ut declivi, ac præcipiti loco incitatos equos sustinere, et brevi moderari, ac flectere, et per temonem percurrere, et in jugo insistere, et inde se in currus citissime recipere consueverint.," Quibus rebus, perturbatis nostris novitate pugnae, tempore opportunissimo Cæsar auxilium tulit. Namque ejus adventu hostes constiterunt, nostri ex timore se receperunt. Quo facto, ad lacessendum hostem, et committendum prælium, alienum esse tempus arbitratus, suo se loco continuit, et brevi tempore intermisso, in castra legiones reduxit.

CAPUT XVIII.

Plures, quæ sequuntur, tempestates pugnam prohibent. Barbari, nuntiis in diversas partes missis, ad castra Cæsaris accedunt, præliumque committitur.

Dum hæc geruntur, nostris omnibus occupatis, qui erant in agris reliqui, discesserunt. Secutæ sunt continuos dies complurès tempestates, quæ et nostros in castris continerent, et hostem a pugna prohiberent. Interim barbari nuntios in omnes partes dimiserunt, paucitatemque nostrorum militum suis prædicaverunt, et quanta prædæ faciendæ, atque in perpetuum sui liberandi facultas daretur, si Romanos castris expulissent, demonstraverunt. His rebus celeriter magna multitudine peditatus, equitatusque coacta, ad castra venerunt. Cæsar, etsi idem, quod superioribus 35

diebus acciderat, fore videbat, ut, si essent hostes pulsi, celeritate periculum effugerent; tamen nactus 29 equites circiter xxx, quos Comius Atrebas, de quo ante dictum est, secum transportaverat, legiones in acie pro castris constituit. Commisso prælio diutius nostrorum militum impetum hostes ferre non potuerunt, ac terga verterunt: quos tanto spatio secuti, quantum cursu, et viribus efficere potuerunt, complures ex iis occiderunt: deinde omnibus longe, lateque 30 ædificiis adfectis, incensisque, se in castra receperunt.

29 Equites circiter xxx.) Joann. Fr. Gronovius ex membranis restituit, cum vulgo legeretur, ædificiis incensis. Vide ejus Observ. IV. 8. pag. 210.

30 Adfectis incensisque.)

CAPUT XIX.

Ab hostibus legati mittuntur ad Cæsarem de pace: hic eis obsidum numerum duplicat: Morini Cæsareos circumstant: Cæsar suis auxilium mittit: plures ex hostibus occiduntur.

36 **E**odem die legati ab hostibus missi ad Cæsarem de pace venerunt. His Cæsar numerum obsidum, quem antea imperaverat, duplicavit, eosque in continentem adduci jussit, quod, propinqua die æquinotii, infirmis navibus hiemi navigationem subjiendam non existimabat. Ipse idoneam tempestatem nactus, paulo post mediam noctem naves solvit, quæ omnes incolumes ad continentem perveherunt. Ex his onerariæ II. eosdem portus, quos reliquæ capere non potuerunt, sed paulo infra delatæ sunt. Quibus ex navibus cum essent expositi milites circiter ccc., atque in castra contenderent, Morini, quos Cæsar in Britanniam proficiscens pacatos reliquerat, spe prædæ adducti, primo non ita magno suorum numero circumsteterunt, ac si sese interfici nollent, arma ponere jus-

serunt: 31 cum illi orbe facto sese defenderent, celeriter ad clamorem hominum circiter millia vi. conveniunt. Qua re nuntiata, Cæsar omnem ex castris equitatum suis auxilio misit. Interim nostri milites impetum hostium sustinuerunt, atque amplius horis quatuor fortissime pugnauerunt, et paucis vulneribus acceptis, complures ex his occiderunt. Postea vero quam equitatus noster in conspectum venit, hostes, abjectis armis terga verterunt, magnusque eorum numerus est occisus.

31 Cum illi orbe facto.) Hæc Romani veteres, novique, et ob aciei formam etiam lib. v. cap. 14. sect. 33. et 34. memorantur. Factus autem orbis non tam impugnandi hostis, quam sui defendendi causa. Sallustius Iugurth. c. 57. ext. denique

tales, et ob ea scientes belli, si quos locus, aut casus conjunxerunt, orbem facere (cœperunt) atque ita ab omnibus partibus simul tecti, et instructi hostium vim sustentabant.

CAPUT XX.

Cæsar T. Labienum legatum in Morinos mittit; hi in eius potestatem veniunt. Q. Titurius, et L. Cotta ad Cæsarem se conferunt: supplicatio Cæsari decernitur.

Cæsar postero die T. Labienum legatum cum iis 38 legionibus, quas ex Britannia reduxerat, in Morinos, qui rebellionem fecerant, misit. Qui cum propter siccitates paludum, quo se reciperent, non haberent: (quo perflugio superiore anno fuerant usi) omnes fere in potestatem Labieni venerunt. At Q. Titurius, et L. Cotta legati, qui in Menapiorum fines legiones duxerant, omnibus eorum agris vastatis, frumentis succis, ædificisque incensis, quod Menapii omnes se in densissimas silvas abdiderant, ad Cæsarem se receperunt. Cæsar in Belgis omnium legionum hiberna constituit. Eo duæ omnino civitates ex Britannia obsides miserunt, reliquæ neglexerunt. His rebus gestis ex literis Cæsaris 32 dierum xx. supplicatio a senatu decreta est.

32 Dierum xx. supplicatio.) Vide quæ supra ad extremum lib. II. sunt notata.